

*Ба шурои диссертациони 6D.KOA-123-и назди Донишгоҳи
миллии Тоҷикистон (нишонӣ: шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17,
бинои асосии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, толорои шуроҳои
диссертационӣ; телефон: (+992) 907-307-035; e-mail: zbsh@list.ru)*

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

**доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи забон ва фарҳанги
Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон Ҳамидиён
Илҳомҷон Иномзода ба диссертатсияи Қаландарзода Сарабек Давлатёр
дар мавзуи «Нақши ВАО дар инъикоси равобити мутақобилаи
Тоҷикистони соҳибистиклол ва мамолики арабзабони Халиҷи Форс
(Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, Қатар ва Аморотӣ Муттаҳидаи Араб)»
барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи
ихтисоси 6.2.23 Рӯзноманигорӣ байналмилалӣ.**

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самти илм, ки аз рӯйи онҳо
диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Кори диссертационӣ
Қаландарзода Сарабек Давлатёр барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори
илмҳои филологӣ ба талаботи шиносномаи ихтисоси илмӣ 6.2.23
Рӯзноманигорӣ байналмилалӣ мутобиқат менамояд.

Соҳаи таҳқиқи кори мазкур ба зербандҳои 3 ва 8-и банди 3-и
шиносномаи ихтисос мувофиқат дорад. Диссертатсия ба яке аз масъалаҳои
муҳимми журналистикаи байналмилалӣ – нақш ва ҷойгоҳи воситаҳои ахбори
омма дар инъикоси муносибатҳои мутақобилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо
кишварҳои араби Халиҷи Форс, аз ҷумла Шоҳигарии Арабистони Саудӣ,
Давлати Қатар ва Аморотӣ Муттаҳидаи Араб бахшида шудааст.

Мавзуи диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси 6.2.23 Рӯзноманигорӣ
байналмилалӣ мутобиқат дошта, дар он масъалаҳои истифодаи жанрҳои
журналистӣ дар инъикоси рӯйдодҳои Тоҷикистон дар агентҳои иттилоотӣ
хориҷӣ, инъикоси муносибатҳои байналмилалӣ, нақши агентҳои иттилоотӣ
дар муаррифии кишварҳо, саҳми ВАО дар таҳкими муносибатҳои дӯҷониба,
тарғиби ҳамкорӣҳои иқтисодӣ тичоратӣ ва амниятӣ, инчунин хусусиятҳои
инъикоси воқеиятҳои Тоҷикистон дар фазои иттилоотӣ байналмилалӣ
мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Муаллиф дар таҳқиқ кӯшиш намудааст,
ки масъалаи мазкурро на танҳо аз нуктаи назари мазмуну муҳтавои маводди
журналистӣ, балки дар иртибот бо равандҳои сиёсӣ, дипломатӣ, иқтисодӣ,
фарҳангӣ ва иҷтимоӣ муносибатҳои байнидавлатӣ таҳлил намояд. Ин равиш
имкон медиҳад, ки мавзӯ дар ҷорҷӯби васеи журналистикаи байналмилалӣ
ва медиадипломатия баррасӣ гардад.

Муаллиф объекти таҳқиқро ВАО-и Тоҷикистон ва кишварҳои араби Халиҷи Форс, аз ҷумла Агентии иттилоотии Саудӣ, Агентии иттилоотии Катар, Агентии иттилоотии Аморот, АМИТ «Ховар», «Азия-Плюс» ва «Pressa.tj» муайян кардааст. Предмети таҳқиқ бошад, дараҷа ва хусусиятҳои инъикоси муносибату ҳамкориҳои дучонибаи Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс дар ВАО-и кишварҳои мутақобилро дар бар мегирад.

Махсусан қобили дастгирист, ки Қаландарзода Сарабек Давлатёр масъалаи журналистикаи байналмилалиро танҳо бо таҳлили як наъви расона маҳдуд накарда, ду самти иттилоотиро ба ҳам муқоиса кардааст: аз як тараф, тарзи инъикоси Тоҷикистон дар агентҳои иттилоотии кишварҳои араб ва аз тарафи дигар, тарзи бозтоби воқеиятҳои кишварҳои араби Халиҷи Форс дар расонаҳои Тоҷикистон. Чунин тарҳи таҳқиқ барои ихтисоси рӯзноманигории байналмилалӣ муҳим буда, имконият медиҳад, ки муносибатҳои иттилоотии дучониба, хусусиятҳои интиҳоби мавзӯ, шакли пешниҳоди ахбор ва истифодаи жанрҳои журналистӣ мавриди муқоисаи илмӣ қарор гиранд.

Бинобар ин, метавон хулоса кард, ки диссертатсия аз ҷиҳати самти илмӣ ва муҳтавои асосии таҳқиқ ба ихтисоси эълоншуда мувофиқ мебошад.

Мубрам будани мавзӯи диссертатсияи Қаландарзода Сарабек Давлатёрро бояд дар робитаи мустақими он бо тағйироти муҳити иттилоотӣ, рушди муносибатҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва афзоиши аҳаммияти ВАО дар ташаккули тасаввуроти ҷомеа дар бораи кишварҳои дигар арзёбӣ намуд. Дар шароити муосир муносибатҳои байнидавлатӣ танҳо тавассути каналҳои дипломатии анъанавӣ сурат намегиранд. ВАО, агентҳои иттилоотӣ, сомонаҳои интернетӣ ва дигар платформаҳои иттилоотӣ ба унсури муҳими муаррифии сиёсати хориҷӣ, муносибатҳои иқтисодӣ, иқтидори сармоягузорӣ, фарҳанг ва мавқеи байналмилалии давлатҳо табдил ёфтаанд. Аз ин рӯ, омӯзиши тарзи инъикоси муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс аз доираи масъалаи сирф журналистӣ берун рафта, ба масъалаҳои муносибатҳои байналмилалӣ, сиёсати иттилоотӣ ва имиҷсозии давлат низ иртибот пайдо мекунад.

Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва рушди босуръати технологияҳои иттилоотӣ ВАО дигар танҳо воситаи интиқоли ахбор нест. Он ба яке аз субъектҳои ғайри ташаккули афкори умум, муаррифии кишварҳо, таъсиррасонӣ ба муҳити иттилоотӣ ва ҳатто ба равандҳои сиёсӣ табдил ёфтааст. Аз ин нуктаи назар, таҳқиқи нақши ВАО дар муносибатҳои байналмилалӣ ва дар муносибатҳои байни Тоҷикистон ва кишварҳои араби Халиҷи Форс аҳаммияти махсус дорад.

Муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс дар солҳои Истиқлол тадриҷан густариш ёфта, самтҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, сармоягузорӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ, амниятӣ ва башардӯстиро фаро гирифтаанд.

Мубрамияти мавзӯ ба тағйир ёфтани мақоми кишварҳои араби Халиҷи Форс дар муносибатҳои байналмилалӣ Тоҷикистон низ вобаста мебошад. Шохигарии Арабистони Саудӣ, Давлати Қатар ва Аморотӣ Муттаҳидаи Араб дар таҳқиқи диссертант ба сифати се объекти калидӣ интихоб шудаанд. Ин интихоб тасодуфӣ нест, зеро муносибатҳои Тоҷикистон бо ин давлатҳо дар солҳои истиқлолият тадриҷан аз доираи робитаҳои дипломатӣ берун рафта, самтҳои иқтисодӣ, сармоягузорӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ, амниятӣ ва башардӯстонаро фаро гирифтаанд. Аз ин рӯ, табиист, ки густариши муносибатҳои воқеии байнидавлатӣ бояд дар фазои иттилоотӣ ҳар ду ҷониб низ инъикос ёбад. Махз ҳамин робитаи байни рушди муносибатҳои воқеӣ ва дараҷаи бозтоби онҳо дар ВАО яке аз масъалаҳои марказии мубрамияти таҳқиқро ташкил медиҳад.

Ҷанбаи дигари муҳими мубрамият ба хусусияти дучонибаи таҳқиқ марбут аст. Муаллиф на танҳо ба он назар мекунад, ки расонаҳои арабӣ Тоҷикистонро чӣ гуна муаррифӣ мекунанд, балки ҳамзамон меомӯзад, ки ВАО-и Тоҷикистон муносибатҳо ва воқеаҳои кишварҳои араби Халиҷи Форсро чӣ гуна бозтоб менамоянд. Чунин муносибати муқоисавӣ барои журналистикаи байналмилалӣ аҳамияти хос дорад, зеро имкон медиҳад, ки на танҳо ҳаҷми иттилоот, балки самтҳои афзалиятноки иттилоотӣ, интихоби мавзӯ, жанр, тарзи пешниҳоди факт ва сатҳи таҳлил дар ду муҳити иттилоотӣ муқоиса карда шавад.

Маводди диссертатсияи Қаландарзода Сарабек Давлатёр нишон медиҳад, ки аппарати илмӣ таҳқиқ васеъ интихоб шудааст. Дар давраи солҳои 2014-2024 номи Тоҷикистон дар 2219 маводди се агентии иттилоотии кишварҳои мавриди омӯзиш зикр шудааст: 1132 мавод ба Агентии иттилоотии Саудӣ, 734 мавод ба Агентии иттилоотии Қатар ва 353 мавод ба Агентии иттилоотии Аморот рост меояд. Ин рақамҳо муҳим мебошанд, зеро нишон медиҳанд, ки мавзуи Тоҷикистон дар фазои иттилоотии кишварҳои арабӣ мавҷудияти доимӣ дорад, аммо дараҷаи таваҷҷуҳ ба он дар агентии иттилоотӣ ҳар як кишвар яксон нест.

Масалан, дар маводди Агентии иттилоотии Қатар 734 мавод муайян шудааст ва динамикаи солҳои охир афзоиши назарраси таваҷҷуҳ ба Тоҷикистонро нишон медиҳад: агар дар солҳои 2014-2019 дар як сол нисбатан шумораи маҳдуди мавод нашр шуда бошад, пас дар солҳои 2021-2024 нишондиҳанда ба ҳисоби миёна ба 90-100 мавод дар як сол расидааст.

Ин ҳолат масъалаи муҳимми илмиро ба миён мегузорад: оё афзоиши ҳаҷми иттилоот танҳо натиҷаи афзоиши воқеии муносибатҳои дучониба аст ё ба тағйироти сиёсати редаксионӣ, рушди платформаҳои рақамӣ, зиёд шудани маводди варзишӣ ва тағйири низоми рубрикабандии агентӣ низ вобаста мебошад? Маҳз чунин саволҳо аҳаммияти таҳлилии мавзӯро бештар мекунад. Қолиби диққат аст, ки сохтори маводди АИ Қатар нобаробарии равшани мавзуиро нишон медиҳад. Аз 734 мавод 393 мавод, ё 53,5 фоиз, ба варзиш рост омадааст, 156 мавод, ё 21,2 фоиз, дар рубрикаи «Қатар», 97 мавод, ё 13,2 фоиз, дар рубрикаи умумӣ ва танҳо 43 мавод, ё 5,9 фоиз, дар рубрикаи иқтисодӣ ҷой гирифтааст. Ин нишондиҳандаҳо мубрамияти масъалаи «ҳаҷми иттилоот» ва «сифати инъикоси муносибатҳои дучониба»-ро аз ҳам ҷудо карданро талаб мекунад. Яъне зиёд будани шумораи мавод ҳатман маънои онро надорад, ки сатҳи инъикоси муносибатҳои сиёсӣ, дипломатӣ ё иқтисодӣ низ баланд аст. Ин фарқгузорӣ барои журналистикаи байналмилалӣ аҳаммияти назариявӣ дорад.

Аз ҳамин нуктаи назар, мубрамияти дигари диссертатсия дар зарурати гузаштан аз ҳисобкунии оддии мавод ба таҳлили мазмун ва самти иттилоотӣ мебошад. Агар шумораи мавод зиёд бошад, вале қисми зиёди онҳо ба варзиш ё ахбори умумӣ рост оянд, пас барои арзёбии сатҳи инъикоси муносибатҳои сиёсӣ ва дипломатӣ нишондиҳандаҳои дигар низ заруранд. Диссертатсия дар ин самт қадами муайян гузошта, маводди журналистиро аз рӯи самтҳои гуногун ғурӯҳбандӣ менамояд.

Мубрамияти таҳкикро ҳамчунин хусусияти расонаҳои интиҳобшуда муайян мекунад. АМИТ «Ховар», «Азия-Плюс» ва «Pressa.tj» аз ҷиҳати мақоми институтсионалӣ, аудитория, сиёсати редаксионӣ ва тарзи истеҳсоли ахбор аз ҳам фарқ доранд. АМИТ «Ховар» ҳамчун агентии иттилоотии давлатӣ бештар ба маводди расмӣ ва байналмилалӣ таъя мекунад, дар ҳоле ки «Азия-Плюс» ва «Pressa.tj» имкониятҳои дигар барои интиҳоби мавзӯ ва пешниҳоди масъалаҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ доранд. Дар ҳуди диссертатсия низ таъкид шудааст, ки ин расонаҳо нисбат ба муносибатҳои дипломатӣ ва ҳамкориҳои бисёрсамтаи Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс таваҷҷуҳ зоҳир намуда, аммо дар инъикоси онҳо мавқеи қомилан ягона надоранд.

Омӯзиши тафовути сиёсати иттилоотии расонаҳои гуногун имкон медиҳад, ки масъалаи муносибати ВАО ба сиёсати хориҷӣ амиқтар дарк карда шавад. Ин масъала махсусан барои Тоҷикистон муҳим аст, зеро дар шароити густариши муносибатҳои иқтисодӣ ва сармоягузорӣ бо давлатҳои араби Халиҷи Форс муаррифии имкониятҳои кишвар дар фазои иттилоотии хориҷӣ аҳаммияти амалӣ пайдо мекунад.

Масъалаи дигаре, ки мубрамияти таҳқиқро тақвият медиҳад, зарурати омӯзиши жанрҳои журналистӣ мебошад. Муаллиф муайян мекунад, ки дар инъикоси мавзӯи таҳқиқ жанрҳои хабар, ҳисобот, мусоҳиба ва репортаж истифода шуда, аммо хабар ва ҳисобот бартарӣ доранд. Ин ҳолат гувоҳӣ медиҳад, ки расонаҳо дар мавриди муносибатҳои байналмилалӣ бештар ба интиқоли фаврии фактҳо таъя мекунанд. Аммо муносибатҳои байнидавлатӣ дорои масъалаҳои мураккаби сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ мебошанд, ки танҳо бо жанри хабарӣ пурра шарҳ дода намешаванд. Аз ин лиҳоз, масъалаи таносуби хабар ва таҳлил дар журналистикаи байналмилалӣ аз масъалаҳои мубрами таҳқиқ ба ҳисоб меравад.

Мубрамияти мавзӯро метавон дар чор сатҳ ҷамъбаст намуд:

1. **сиёсӣ-байналмилалӣ** – густариши муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс;
2. **иттилоотӣ** – афзоиши нақши ВАО дар муаррифии ин муносибатҳо;
3. **илмӣ** – камбудии таҳқиқи муқоисавии муназзам оид ба инъикоси муносибатҳои Тоҷикистон бо се кишвари мазкур дар ВАО-и ду ҷониб;
4. **амалӣ** – зарурати истифодаи имкониятҳои журналистика ва фазои рақамӣ барои муаррифии дурусти имкониятҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоии ҳамкориҳо.

Аз ин рӯ, интихоби мавзӯи диссертатсия аз нигоҳи илмӣ журналистикаи байналмилалӣ асоснок буда, таҳқиқи он ба дарки амиқтари муносибати байни сиёсати хориҷӣ, фазои иттилоотӣ ва фаъолияти расонаҳо мусоидат мекунад.

Дарачаи наwgонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд. Яке аз ҷиҳатҳои муҳимми диссертатсияи Қаландарзода Сарабек Давлатёр наwgонии илмӣ он мебошад. Муаллиф масъалаи нақши ВАО-ро дар инъикоси муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс ҳамчун мавзӯи мустақили илмӣ пешниҳод кардааст.

Наwgонии аввал дар он ифода меёбад, ки мавқеи кишварҳои араб дар фазои геополитикӣ муосир бо ҷанбаҳои таърихӣ муносибатҳои Тоҷикистон пайваستا таҳлил гардидааст.

Наwgонии дуюм ба ҷамъоварӣ ва таҳлили маводди иттилоотии агентҳои иттилоотии Шохигарии Арабистони Саудӣ, Қатар ва Аморотӣ Муттаҳидаи Араб дахл дорад.

Наwgонии сеюм дар муқоисаи ду самти иттилоотӣ зоҳир мешавад: инъикоси Тоҷикистон дар ВАО-и арабӣ ва инъикоси кишварҳои араби Халиҷи Форс дар ВАО-и Тоҷикистон.

Навгонии чорум таҳлили жанрии мавод мебошад. Муаллиф нишон медиҳад, ки маводди расонаҳои ду ҷониб аз ҷиҳати жанр умумият доранд, вале аз лиҳози тарзи коркарди иттилоот ва сатҳи шарҳу тавзеҳ фарқ мекунанд.

Навгонии панҷум гурӯҳбандии маводди журналистӣ аз рӯйи самтҳои сиёсӣ, дипломатӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, амниятӣ, варзишӣ ва башардӯстона мебошад.

Навгонии пешниҳодшуда ба хусусияти муқоисавӣ, маводди эмпирикии васеъ ва кӯшиши пайвастанӣ таҳлили мундариҷавӣ бо таҳлили жанрӣ асос ёфтааст. Худи диссертатсия низ ин натиҷаҳоро ҳамчун «бори аввал» таҳқиқ шудани нақши ВАО дар инъикоси муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс арзёбӣ менамояд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшуда собит месозанд, ки докталаб тавонистааст консепсияи илмиро дар бораи мавзӯи матраҳ коркард намояд. Нуктаҳо ба мақсаду вазифаҳои таҳқиқ мувофиқат мекунанд. Муаллиф бар он натиҷа расидааст, ки ВАО дар инъикос ва муаррифии муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс нақши муҳим дорад; сафарҳои расмӣ сатҳи олӣ ва рушди муносибатҳои дипломатӣ ба афзоиши ҳаҷми иттилооти марбут ба ҳамкориҳои дучониба мусоидат мекунанд; ВАО дар ташаккули афкори умум ва муаррифии симои кишварҳо нақши фаъол дорад.

Ҳамчунин, муаллиф бо таъкид ба маводди таҳлилшуда нишон медиҳад, ки агентҳои иттилоотии араб бештар ба муносибатҳои дипломатӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ, амниятӣ ва кӯмакҳои башардӯстона тавачҷуҳ намудаанд.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда. Эътимоднокии натиҷаҳои диссертатсияи Қаландарзода Сарабек Давлатёр, пеш аз ҳама, ба доираи васеи сарчашмаҳои истифодашуда ва ҳаҷми назарраси маводди журналистии таҳлилшуда вобаста мебошад. Муаллиф аз адабиёти илмӣ тоҷик, рус ва арабӣ, маводди назариявии журналистика, таҳқиқи муносибатҳои байналмилалӣ, манбаъҳои марбут ба кишварҳои араби Халиҷи Форс ва маводди расонаҳои иттилоотӣ истифода кардааст. Дар феҳристи адабиёт асарҳои муҳаққиқони соҳаи журналистика, медиадипломатия, муносибатҳои байналмилалӣ ва журналистикаи арабӣ ҷой доранд. Аз ҷумла, дар заминаи назариявӣ ба осори муҳаққиқони тоҷик, рус ва араб таъкид карда шудааст.

Ҷиҳати мусбати таҳқиқ истифодаи маълумоти оморӣ мебошад. Масалан, дар таҳлили Агентии иттилоотии Аморот 353 мавод барои солҳои 2014-2024 муайян гардида, онҳо аз рӯйи мавзӯҳо ба муносибатҳои

дипломатӣ, ҳамкориҳои иқтисодӣ фарҳангӣ ва иҷтимоӣ, варзиш, кӯмакҳои башардӯстона ва ахбори гуногун гурӯҳбандӣ шудаанд. Ин мавод имконият медиҳад, ки хулосаҳои муаллиф бо маълумоти микдорӣ тақвият дода шаванд.

Хулосаи диссертатсия дар 20 банд оварда шуда, ба сифати тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ 8 тақлиф манзур гардидааст. Муаллиф бо назардошти нуктаҳои илмӣ ва тавсияҳои амалии ба ҳимоя пешниҳодшаванда ба дараҷаи илмӣ дархостшаванда муносиб мебошад.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо. Аҳамияти илмӣ диссертатсияи Қаландарзода Сарабек Давлатёр дар он аст, ки натиҷаҳои таҳқиқ заминаи назариявӣ таҷрибавиро барои омӯзиши журналистикаи байналмилалӣ, медиадипломатия, журналистикаи кишварҳои арабӣ ва инъикоси муносибатҳои байнидавлатӣ васеъ менамоянд.

Аз ҷиҳати амалӣ натиҷаҳои диссертатсияро метавон дар таълими фанҳои «Журналистикаи байналмилалӣ», «Журналистикаи хориҷӣ», «Таърихи журналистикаи кишварҳои хориҷӣ», «Муносибатҳои байналмилалӣ ва ВАО», инчунин дар омода намудани китобҳои дарсӣ, дастурҳои таълимӣ ва маводди методӣ истифода бурд. Худи муаллиф низ истифодаи маводди таҳқиқро дар таълими дипломатия, журналистикаи байналмилалӣ ва омӯзиши ВАО-и кишварҳои араб пешниҳод кардааст.

Аҳамияти иқтисодӣ таҳқиқ бештар дар он зоҳир мешавад, ки расонаҳо метавонанд барои муаррифии имкониятҳои иқтисодӣ, сармоягузорӣ ва ҳамкориҳои тиҷоратӣ Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс хизмат намоянд. Дар рисола нишон дода шудааст, ки масъалаҳои сармоягузорӣ дар маводди АМИТ «Ховар» ҷойгоҳи назаррас доранд ва муносибатҳои иқтисодӣ ҳамчун яке аз самтҳои муҳими ҳамкорӣ инъикос мешаванд.

Аҳамияти иҷтимоӣ таҳқиқ бошад, пеш аз ҳама, дар фароҳам намудани имконияти беҳтар шинос намудани ҷомеаи Тоҷикистон бо ҳаёти сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоӣ кишварҳои арабӣ ва баръакс, дар муаррифии Тоҷикистон дар фазои иттилоотӣ ҷаҳони араб зоҳир мегардад.

Барои истифодаи натиҷаҳо тавсия мешавад, ки ҳангоми таҳияи стратегияҳои иттилоотӣ муносибатҳои байналмилалӣ, омода намудани маводди муаррифии Тоҷикистон барои аудиторияи араб, тайёр кардани журналистони тахассусӣ ва таҳияи маводди таълимӣ аз натиҷаҳои ин таҳқиқ истифода шавад.

Қисмати асосии диссертатсияро омӯзиш ва таҳлили инъикоси муносибатҳои мутақобилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс – Шохигарии Арабистони Саудӣ, Амороти Муттаҳидаи Араб ва Қатар – дар воситаҳои ахбори оммаи ҷонибҳо ташкил медиҳад

Диссертатсияи Қаландарзода Сарабек Давлатёр аз муқаддима, ҷаҳор боб, дах фасл, ҳулоса ва феҳристи адабиёт иборат аст. Матни диссертатсия дар 365 саҳифа ҷой шуда, рӯйхати адабиёт 467 номгӯйро фаро мегирад.

Дар муқаддимаи диссертатсия аҳамияти мавзӯ, дараҷаи таҳқиқ, робитаи таҳқиқ бо барномаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқ, объект ва предмет, асосҳои назарияи методологӣ, наwgонии илмии диссертатсия, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назарияи амалӣ, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳо, мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии доwtалаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқ, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия, интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия кайд гардидааст.

Дар **боби якум** заминаҳои таърихӣ ва сиёсӣ, мавқеи кишварҳои араб дар фазои ҷаҳони муосир ва муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои арабзабон баррасӣ гардидаанд. Ин қисмати таҳқиқ барои муайян намудани заминаи ташаккул ва рушди робитаҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс хизмат менамояд.

Дар **боби дуюм** фаъолияти агентҳои иттилоотии Шохигарии Арабистони Саудӣ, Қатар ва Амороти Муттаҳидаи Араб дар инъикоси воқеиятҳои Тоҷикистон таҳлил шудааст. Таҳлил нишон медиҳад, ки маводди расонаҳои арабӣ самтҳои гуногуни ҳаёти Тоҷикистон ва муносибатҳои дӯҷонибаро фаро гирифта, дар байни онҳо масъалаҳои сиёсӣ, дипломатӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, амниятӣ, варзишӣ ва башардӯстона ҷой доранд.

Боби сеюм ба таҳлили фаъолияти ВАО-и Тоҷикистон – АМИТ «Ховар», «Азия-Плюс» ва «Pressa.tj» дар инъикоси муносибатҳои Тоҷикистон бо кишварҳои араби Халиҷи Форс бахшида шудааст. Муаллиф нишон медиҳад, ки расонаҳои мазкур ба муносибатҳои сиёсӣ, дипломатӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва дигар самтҳои ҳамкорӣ таваҷҷуҳ зоҳир мекунанд. Дар баробари ин, байни хусусияти маводди расонаҳои расмӣ ва хусусӣ фарқ гузошта мешавад.

Дар **боби чорум** хусусиятҳои жанрии инъикоси муносибатҳои дӯҷониба мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Муаллиф жанрҳои хабар, ҳисобот, мусоҳиба, репортаж ва жанрҳои таҳлииро баррасӣ намуда, ба ҳулоса меояд, ки дар маводди таҳқиқшуда жанрҳои хабар ва ҳисобот бартарӣ доранд. Ҳамзамон, истифодаи жанрҳои таҳлилӣ барои шарҳу тавзеҳи

масъалаҳои марбут ба муносибатҳои дучониба низ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст.

Хулосаҳои тавсияҳои Қаландарзода Сарабек Давлатёр касбӣ буда, баёнгари мундариҷаи диссертатсия ҳастанд ва бо маводди зиёди назариявӣ амалӣ ва далел асоснок гардидаанд.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Яке аз ҷиҳатҳои мусбати кори диссертант фаъолияти назарраси интишоротӣ мебошад. Тибқи маълумоти дар диссертатсия пешниҳодшуда, муҳтавои таҳқиқ дар 1 монография ва 28 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 21 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос ёфтааст.

Илова бар ин, натиҷаҳои таҳқиқ дар конференсияҳои байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ ва донишгоҳӣ дар солҳои 2010-2025 мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Муаллиф дар як қатор ҳамоишҳои илмӣ доир ба журналистикаи арабӣ, инъикоси Тоҷикистон дар расонаҳои араб, муносибатҳои иқтисодӣ ва фарҳангии Тоҷикистон бо Арабистони Саудӣ, мавқеи агентҳои иттилоотии араб ва дигар мавзӯҳои марбут ба диссертатсия маъруза кардааст.

Теъдоди маводди ҷопшудаи диссертант ба талаботи бандҳои 34-35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ мебошад.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Аз нигоҳи сохторӣ диссертатсияи Қаландарзода Сарабек Давлатёр дорои унсурҳои асосии кори илмии дараҷаи докторӣ буда, барасмиятдарории умумии диссертатсия ба сохтори муқаррарии таҳқиқи докторӣ мувофиқ мебошад.

Диссертатсия аз ҷониби муаллиф мустақилона навишта шуда, дорои мазмун ва мантиқи ягонаи дохилӣ мебошад. Сатҳи наwgонии илмии диссертатсионӣ, нуқтаҳои илмӣ ва пешниҳоду тавсияҳои амалие, ки ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалӣ саҳми шахсии муаллифро тасдиқ менамоянд.

Диссертатсия ва автореферати Қаландарзода Сарабек Давлатёр ба талаботи бандҳои 31 ва 33 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мутобиқат менамояд.

Эродҳо ба диссертатсия. Бо вучуди арзёбии умумии мусбат, таҳқиқ дорои як қатор масъалаҳои баҳснок ва камбудии методологию муҳтавоӣ мебошад, ки бояд ба назар гирифта шаванд:

1. Азбаски ихтисоси диссертатсия «Рӯзноманигории байналмилалӣ» мебошад, маркази таҳлил бояд ҳуди матни журналистӣ, усулҳои пешниҳоди иттилоот, фреймгузорӣ, интихоби сарлавҳа, манбаъҳо, жанр, забон ва стратегияҳои дискурсивӣ бошад. Дар баъзе қисматҳо бошад, тавсифи муносибатҳои байнидавлатӣ нисбат ба таҳлили ҳуди журналистика бартарӣ пайдо мекунад. Ин масъала метавонад дар чопи монография бо роҳи кӯтоҳ кардани қисматҳои тавсифӣ ва тақвияти таҳлили матнӣ ислоҳ карда шавад.
2. Дар диссертатсия объект хеле васеъ – ВАО-и Тоҷикистон ва кишварҳои араби Халиҷи Форс муайян шудааст, аммо дар амал таҳқиқ асосан ба се агентии иттилоотии арабӣ ва се расонаи Тоҷикистон маҳдуд мешавад. Аз ин рӯ, саволи методологӣ ба миён меояд, ки то кадом андоза натиҷаҳои бадастомадаро метавон ба тамоми ВАО-и кишварҳои араби Халиҷи Форс ва Тоҷикистон нисбат дод? Агар объекти таҳқиқ маҳдуд бошад, ҳулосаҳо низ бояд бо ҳамин доираи объект маҳдуд карда шаванд. Дар акси ҳол, байни доираи объект ва доираи далелҳои эмпирикӣ номувофиқӣ ба вучуд меояд.
3. Дар рисола чадвалҳо ва нишондиҳандаҳои зиёди омӯрӣ оварда шудаанд, ки ин албатта хуб аст, аммо дар баъзе ҳолатҳо таҳлил асосан дар сатҳи тавсифи рақамҳо боқӣ мемонад. Масалан, гуфта мешавад, ки шумораи маводди Агентии иттилоотии Қатар дар солҳои охир афзоиш ёфтааст, аммо сабабҳои ин тағйирот бо усули муқоисавӣ ва далелҳои мустақил санҷида намешаванд. Барои таҳқиқи докторӣ танҳо нишон додани динамикаи рақамӣ кофӣ нест. Муайян кардани омилҳои тағйирёбии ин раванд зарур шуморида мешавад. Илова бар ин, Агентии иттилоотии Саудӣ, Агентии иттилоотии Қатар ва Агентии иттилоотии Аморот дар муҳитҳои гуногуни сиёсӣ ва иттилоотӣ фаъолият мекунанд. Муқоисаи танҳо шумораи мавод ё мавзӯҳо барои муайян кардани фарқи сиёсати иттилоотӣ кофӣ нест. Зарур буд, ки хусусиятҳои мақоми ҳуқуқӣ, модели моликият, аудиторияи ҳадафнок, сохтори редаксионӣ ва сиёсати иттилоотии ҳар як агентӣ бештар ба таҳлили муқоисавӣ ворид карда шаванд.
4. Дар як қатор қисматҳо чунин тасаввур пайдо мешавад, ки густариши муносибатҳои сиёсӣ ва иқтисодӣ бевосита бо афзоиши ҳаҷми маводди журналистӣ алоқаманд аст. Аммо ин танҳо назария ё гипотеза буда метавонад. Барои исботи робита бояд маълумоти муносибатҳои

дипломатӣ, сафарҳои расмӣ, созишномаҳои имзошуда, ҳаҷми савдо, сармоягузорӣ ва дигар нишондиҳандаҳо бо динамикаи иттилоотӣ муқоиса карда шаванд. Дар рисола чунин таҳлили коррелятсионӣ ё муқоисаи системавӣ ба таври кофӣ анҷом дода нашудааст.

5. Дар хулосаҳои диссертатсия таъкид мешавад, ки инъикоси воқеиятҳои рӯз дар агентҳои Тоҷикистон саривақт сурат нагирад ҳам, аз нигоҳи меъёри жанрӣ касбитар аст. Ин хулоса аз нигоҳи илмӣ баҳсбарангез мебошад, зеро «касбият» мафҳуми меъёрӣ буда, барои исботи он бояд маҷмуи меъёрҳои ченшаванда – сохтори матн, пуррагии манбаъҳо, гуногунии нуктаи назар, дақиқии далелҳо, таносуби факт ва шарҳ, истифодаи иқтибосҳо ва ғайра пешакӣ муайян карда шаванд. Дар шакли ҳозира ин хулоса бештар хусусияти арзёбӣ дорад, на натиҷаи санҷиши методологии муқоисавӣ. Инчунин, дар диссертатсия таъкид мешавад, ки дар баъзе мақолаҳои марбут ба мавзӯ муносибати муаллифони «чандон ҳолисона нест». Аммо барои чунин хулоса бояд нишондиҳандаҳои муайяни объективӣ ва ғаразнокӣ пешниҳод мешуданд. Масалан, истифодаи танҳо як манбаъ, набудани мавқеи тарафи дигар, истифодаи сифатҳои арзёбӣ, фреймгузориҳои манфӣ ё мусбат ва ғайра. Бе чунин меъёрҳо мафҳуми «ҳолисона набудан» метавонад хусусияти субъективӣ пайдо кунад.

Бояд таъкид кард, ки эродҳои хусусияти тавсиявӣ дошта, ба амиқтар намудани методология, дақиқ кардани доираи хулосаҳо ва таҳкими ҷанбаи муқоисавии таҳқиқ равона шудаанд. Ҳузури чунин масъалаҳои баҳснок барои таҳқиқи сатҳи докторӣ табиӣ буда, ба имконияти истифодаи натиҷаҳои асосии он таъсири ҳалкунанда намерасонанд.

Қисмати хотимавии тақриз. Диссертатсия аз лиҳози муҳраамият, ном ва нақши мавзӯ, муқаддима, бобҳо ва зербобҳо, хулосаю сарчашмаҳо пайдарҳам ва бо услуби илмӣ навишта шудааст.

Таҳлили матни диссертатсия ва автореферат нишон медиҳад, ки он қори анҷомёфта буда, дорои навгониҳои илмӣ ва натиҷаҳои бозътимод аст.

Аutoreферати диссертатсия, гузоришҳои илмӣ ва мақолаҳои ҷопкардаи Қаландарзода Сарабек Давлатёр муҳтавои асосии диссертатсияро инъикос намуда, аз лаёқати ворасти илмӣ довталаби дараҷаи илмӣ гувоҳӣ медиҳанд.

Диссертатсия бо доираи мавзӯ ва масъалаҳои таҳқиқӣ, ки дар шиносномаи ихтисоси илмӣ 6.2.23 Рӯзноманигорӣ байналмилалӣ таъйин шудаанд, мувофиқат мекунад.

Хулоса, диссертатсияи Қаландарзода Сарабек Давлатёр дар мавзуй «Нақши ВАО дар инъикоси равобити мутақобилаи Тоҷикистони соҳибистиклол ва мамолики арабзабони Халиҷи Форс (Шоҳигарии Арабистони Саудӣ, Қатар ва Амороти Муттаҳидаи Араб)» кори илмӣ-таҳқиқии анҷомёфта ба ҳисоб рафта, ба талаботи бандҳои 32-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад ва муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 6.2.23 Рӯзноманигории байналмилалӣ аст.

Тақризи мазкур бо назардошти талаботи бандҳои 71 ва 72 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, омода гардидааст.

МУҚАРРИЗИ РАСМӢ:

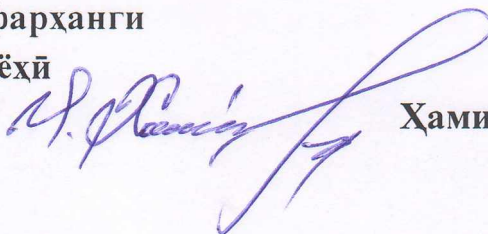
доктори илмҳои филологӣ,

профессори кафедраи забон ва фарҳанги

Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ

ва соҳибқории Тоҷикистон

«18» сентябри соли 2026

Ҳамидиён И.И.

*Нишонӣ: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, ноҳияи Исмоили Сомонӣ,
хиёбони Рӯдакӣ, бинои 185, хучраи 57.*

Тел.: (+992) 919708170

E-mail: i.hamidiyon@gmail.com

«Имзои Ҳамидиён Илҳомҷон Иномзодаро тасдиқ мекунам»

Сардори РК ва корҳои махсуси ДБССТ

«17» сентябри соли 2026

Ҷураев Ш.Н.

*Нишонӣ: 734055, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, к. Борбад, 48/5.*

E-mail: info@iutet.tj

Сомона: <https://iutet.tj>

Тамос: +992 (37) 234-88-02